

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Grundläggande värden
**En analys av hur tre lärare förhåller sig till genus och
jämställdhet**

Therese Sademyr

Genusvetenskapliga institutionen
LAU 350
Handledare: Lisbeth Lewander
Examinator: Anna Nordenstam
Vt-06-1800-01

Abstract

Denna uppsats heter Grundläggande värden. En analys av hur tre lärare förhåller sig till genus och jämställdhet. Den bygger på intervjuer med tre stycken lärare, gjorda i april 2006, om vad de anser om jämställdhet i skolan och på vilket sätt skolan är en grogrund för genus.

Läroplanen har uttryckliga mål om vad som ska läras ut och förmedlas till eleverna och en del av skolans uppdrag är verkställa målen för jämställdhet. Eleverna ska kunna få friheten att i skolan forma sin identitet utifrån sin egen könsuppfattning. Skolan har därför ansvaret att motverka traditionella könsmonster och bemöta flickor och pojkar så att deras villkor och möjligheter blir lika.

Det finns en del forskning på skolan som genusreproducerande miljö och det är delar av den forskningen som ligger till grund för denna uppsats. Annan forskning, som den bygger sitt resonemang på, är en del av den genusteoretiska.

Jag har varit nyfiken på hur kunskapen om genus kan se ut bland lärare. Men också hur vardagen i klassrummet och mötet med eleverna förklaras. Jag ville veta hur lärarna som medverkade i denna uppsats såg på eleverna och sitt uppdrag att praktisera läroplanen.

I denna uppsats kommer jag att visa att lärarna trots goda intentioner inte lyckas gestalta det som står i värdegrunden och i Lpo-94 angående genus och jämställdhetsarbete i skolan. Via språket förmedlas fördomsfulla attityder och en traditionell syn på könen. Informanterna saknar inte viljan att arbeta för jämställdhet i sina klassrum, men däremot saknar de verktyg och en djupare förståelse för hur genus reproduceras.

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Bakgrund och ämnesval	2
1.2 Syfte och problemformulering	3
1.3 Material	4
1.4 Metod	4
1.5 Frågeställningar	6
1.6 Disposition	6
2. Teoretiska utgångspunkter och begrepp	6
2.1 Kort presentation av feministisk poststrukturalism	6
2.2 Genusbegreppet	8
2.3 Genusnormen	9
2.4 Makt och genus	11
2.5 Jämställdhet	12
2.6 Diskurs	13
3. Resultat	14
3.1 Skapa genus	14
3.2 Könsuppfattningar	18
3.3 Jämställt klassrum	21
4. Slutsatser och kommentarer	23
4.1 Sammanfattning av resultat	23
4.2 Slutsatser	25
4.3 Kommentarer	28
Referenser	
Bilaga - intervjufrågor	

1. Inledning

1.1 Bakgrund och ämnesval

Idag finns det en hel del projekt ute i skolorna som handlar om genus. Det finns jämställdhetsplaner att jobba efter, det ges kurser för pedagoger i jämställdhet och genusvetenskap, regeringen satsar på att öka kunskapen bland skolpersonal vad gäller hur genus reproduceras. I läroplanen står att läsa att skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster¹ och där står även att varje elev oberoende av könstillhörighet ska ges utrymme att pröva och utveckla förmågor och intressen². Det har också bedrivits mycket forskning om hur genus och könsmonster rekonstrueras i skolmiljö.

Vad jag har varit nyfiken på är att ta reda på hur lärare själva tänker när det kommer till deras egen roll som genusskapare i sina klassrum. Hur förhåller sig de till skolans och läroplanens riktlinjer vad gäller att motverka tendenser till att könsmonstren reproduceras? Blir det mer än bara prat om hur viktigt det är att lärarna bidrar till en tolerant och könsneutral undervisning, om lärarna själva saknar insikt och kunskap om hur det går till när genus rekonstrueras? Dessa frågor har väckts hos mig under min studietid på lärarprogrammet. Varje gång jag varit ute på verksamhetsförlagd utbildning (vfu) har jag reflekterat över hur könsstereotypa klassrummen är. Som exempel på detta kan jag nämna att flickor fortfarande i hög grad används som stötdämpare för de bråkiga pojkar som också allt som oftast finns, eller hur pojkar både tar och får mer uppmärksamhet. Jag har inte sett någon undervisning där synliggörandet och medvetenheten av genus och jämställdhet, haft en framträdande roll. Jag ville därför ta reda på hur lärare resonerar runt sitt uppdrag. Och hur de ger uttryck för sina uppfattningar om kön och genus. Hur kan det låta när några lärare ska sätta ord på hur genus skapas? Hur uttrycker informanterna sina tankar, när det handlar om att motverka att traditionella könsmonster återupprepas?

Jag anser att feminism är ett agerande mot exkludering av och underordnande av människor. Som feminist ifrågasätter man maktordning mellan olika grupper och verkar för att människor ska tillskrivas lika värde, villkor, möjligheter och makt. Därför är feminism också av central betydelse i skolan där det i läroplanen står att skolans mål är bl.a. att sträva mot att eleverna tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling och

¹ Lpo 94:10

² Ibid

respekterar andra människors egenvärde³. Det står också att skolans uppdrag är att överföra grundläggande värden och förbereda eleverna för att leva och verka i samhället⁴. I skolans värdegrund står om människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män⁵. Så som jag definierar feminism så menar jag att det representerar en människosyn som bidrar till att aktivt verka för att ovan nämnda läroplansmål uppfylls.

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med denna uppsats är att ta reda på hur några lärare ger uttryck för sina tankar om genus och jämställdhet. Detta för att jag vill förstå hur det kommer sig att skolan fortfarande är en så genusreproducerande miljö, trots stora satsningar på jämställdhet och upplysning kring hur genus skapas. Jag vill se om och hur lärare uppfattar sin egen roll i ett genusskapande sammanhang som deras klassrum erbjuder. Hur förklarar de sin respektive syn på och sina tankar om kön och betydelsen därav. Förväntningarna och idéer om hur flickor och pojkar är och bör vara kan se olika ut och får olika följd för hur könen bemöts. Uttrycker informanterna en syn på genus som något konstruerat och att man med olika medel måste fortsätta skapa det om det ska finnas något vi kallar ”tjejigt” eller ”grabbigt”? Eller är genus något som de betraktar som något statiskt och som så att säga existerar utanför ett socialt sammanhang?

Genom hur vi agerar, via både språk och kroppsspråk, säger vi något till andra om vilka vi är. Vi förhåller oss till uppfattningar och föreställningar om hur män och kvinnor bör agera. Våra samtal och vår interaktion leder till försök att komma fram till vad man tycker och hur vi ska förhålla oss⁶. Men det är viktigt att vi inser att vi inte behöver acceptera de normer och ”regler” som osynligt styr vårt handlande. När man utmanar och ifrågasätter föreställningarna om hur könen bör vara kan detta leda till förändring⁷. Jag tycker att skolan har ett mycket stort inflytande och ansvar vad gäller elevernas subjektskapande. Genom att lärarna handlar medvetet och med kunskap om hur traditionella könsmonster reproduceras så anser jag att de har de stor makt att ge barnen en miljö där de kan få frihet att forma sin identitet som

³ Lpo 94: 13

⁴ Lpo 94: 11

⁵ Lpo 94: 9

⁶ Lenz Taguchi, *In på bara benet. En introduktion till feministisk poststrukturalism*, HLS förlag, 2004: 54

⁷ Lenz Taguchi, 2004: 15

människa istället för att fokusera på sin könsidentitet. Jag vill i mina intervjuer undersöka hur lärarna förhåller sig till sitt uppdrag att gestalta och förmedla jämställdhet.⁸

1.3 Material

Mitt material består av dels litteratur och dels intervjuer.

De böcker jag främst använt mig av till detta arbete är *In på bara benet - En introduktion till feministisk poststrukturalism*/Hillevi Lenz Taguchi, *Genuspedagogik*/Kajsa Svaleryd, *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*/Elisabeth Nordin-Hultman, *Genus – om det stabila föränderliga former*/ Yvonne Hirdman, *Feminism*/Lena Gemzöe, *Om genus*/R.W.Connell och *Diskursens ordning*/Michel Foucault. Jag har också tagit del av artiklar i ett antal tidskrifter och tidningar bl.a.: *Genus* nr 3/2005 och nr 2/2004, *Lärarnas tidning* nr 20/2005, *Pm-pedagogiska magasinet* nr 4/2003.

På de skolor jag genomfört mina intervjuer har informanterna inte känt till, eller tänkt på om det funnits någon jämställdhetsplan för personalen att arbeta efter. Enligt mina informanter hittar man själv metoder att jobba efter om man är intresserad av att arbeta aktivt med jämställdhet och genusfrågor.

1.4 Metod

Min primärkälla till denna uppsats är de kvalitativa intervjuer jag genomfört med tre stycken slumpmässigt valda lärare. Jag har inte träffat lärarna eller vistats på skolan före mitt arbete med uppsatsen. Anledningen till att jag valde kvalitativa djupintervjuer före kvantitativa är att jag tycker det ger mer information om hur mina informanter tycker och tänker⁹. Mitt fokus har inte legat på att leta efter generella mönster eller att förklara hur lärarna resonerar, utan målet har varit att titta på hur några lärare tänker om genus och jämställdhet. Det är tankarna och resonemanget de för som intresserat mig, inte de som personer. Jag anser också att det är lättare att se ett mönster i hur de resonerar eftersom jag kunnat genomföra relativt långa intervjuer med var och en (i genomsnitt en timme per intervju). Jag valde ostrukturerade frågor¹⁰ d.v.s. att jag hade en lista med frågor som skulle besvaras men inte i någon specifik

⁸ Lpo 94: 9

⁹ Stukát Staffan, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Studentlitteratur, 2005

¹⁰ Stukát, 2005: 39

ordning liksom att jag ställt följdfrågor som varierat från intervju till intervju beroende på de svar jag fått.

Frågorna till intervjuerna formulerades på ett sådant sätt som jag hoppades skulle inbjuda till att ge svar på både lärarnas personliga värderingar samt deras professionella agerande och iakttagelser de gjort. Jag ville få reda på hur de eventuellt förenade teori med praktik. Jag anser att om lärarna ska kunna förmedla vikten av jämställdhet till eleverna så måste jämställdhet också praktiseras. Frågorna har utformats för att i så hög grad det varit möjligt ämnat ge svar på mina frågeställningar. Samma frågor men med varierande följdfrågor har använts vid dessa tre intervjuer. Frågorna hade kunnat göras många fler för att helt täcka hur lärarna resonerar och tänker, men jag har fått avgränsa genom att göra ett urval om det jag tyckt gett en bred (men säkert också en något ytlig) bild av hur de tänker kring ämnet. Svaren har spelats in på band (och en del frågor har skett över telefonen) och därefter har jag analyserat vad de sagt med utgångspunkt från den forskning jag tagit del av. Textanalyserna är på så vis min sekundärkälla. Jag har tagit del av poststrukturalistisk forskning liksom en del av den forskning som specifikt behandlar skolan och förskolan vad gäller könsfrågor. Jag tror dock inte att det finns någon sann verklighet att utgå ifrån eller som kan avtäckas genom forskning. Analyserna av intervjusvaren är således min tolkning och jag är medveten om att jag genom att tillskriva intervjusvaren värde och betydelser också är delaktig i producerandet om kunskap om vad dessa svar kan betyda. De frågor jag ställt och genom de ”glasögon” jag ser mitt material påverkar mina slutsatser. Dessa glasögon synliggörs i min genomgång av teori och forskning.

Jag har valt att bara titta på det som sägs om genus och jämställdhet i Lpo 94 och alltså inte de andra skolformernas läroplaner. Detta eftersom jag i min utbildning läst mot tidigare åldrarna, men också för att mina informanter arbetar med barn i de yngre åldrarna (årskurs 3-4).

Anledningen till att jag valt intervju som metod är att jag anser att jag då kan få mer uttömmande svar liksom att den undersökning jag vill göra kommer mer in på djupet vid intervjuer än via exempelvis enkäter. Informanterna kan nyansera sig och ändra sina svar under en intervju, något som enkäter inte inbjuder till. Även jag som intervjuar har kunnat återkomma till mina informanter med kompletterande frågor som dykt upp under arbetets gång. Enkäter vänder sig gärna till ett flertal personer, t.ex. för att göra en attitydundersökning och detta var inte mitt mål. Däremot har enkät som metod fördelen att den som besvarar är

anonym och inte känner press att tillrättalägga svaren, vilket kan bli följden vid intervju. Man skulle även kunna tänka sig att använda observation som metod för denna studie. Problemet med observation är dock att det nästan är ett krav att man observerar under en längre tid för att få en någorlunda ärlig bild. Risken är även stor att man som observatör påverkar den observerade.

Etiska överväganden jag gjort är att jag valt att inte skriva ut information om informanterna, som bidrar till att deras identitet kan avslöjas eller på annat sätt vara känslig för dem.

Intervjuerna är sålunda helt avidentifierade.

1.5 Frågeställningar

Mina frågeställningar är:

Hur formulerar lärare sin egen roll som genusskapare?

Hur kan uppfattningar om kön se ut?

Hur förhåller de sig till sitt läraruppdrag att verka för jämställdhet?

1.6 Disposition

I kapitel två kommer jag att redogöra för de teoretiska begrepp som jag använder i min analys. Genus, makt och norm hänger ihop och bildar och bildas av diskurserna som existerar i vårt samhälle. I kapitel tre återges resultatet av intervjuerna tillsammans med kommentarer och till viss del invävd analys. Sist i kapitel fyra kommer en sammanfattning av resultatet, slutsatser och kommentarer.

2. Teoretiska utgångspunkter och begrepp

2.1 Kort presentation av feministisk poststrukturalism

När jag har analyserat svaren jag fått i mina intervjuer har jag delvis använt mig av en feministiskt poststrukturalistisk synvinkel. Denna teori går i stora drag ut på att man ser genus som socialt konstruerat och vill hitta sätt att dekonstruera det sociala könet. Pojkar och flickor behandlas olika från det att de föds och får därmed olika roller och olika villkor. Man tänker

sig att genus skapas och omskapas i en ständig process, men att det aldrig är statiskt¹¹. Hur idén om manligt och kvinnligt ser ut och förväntas se ut beror på den diskurs som för tillfället är hegemonisk. Det betyder att vi alla utgår från en norm som berättar för oss hur vi ska förhålla oss till och se på omvärlden. Vi utgår från vissa ”sanningar” om hur de respektive könen antas vara. Hillevi Lenz Taguchi skriver ”*Vi använder de begrepp och berättelser som hänger samman med denna diskurs för att bli lyssnade på eller få ett erkännande och medhåll av andra*”.¹² Den hegemoniska diskursen innehåller kollektivt dominerande föreställningar om oss själva och om världen. Dessa föreställningar bygger på historier, berättelser om henne och honom/manligt och kvinnligt; berättelser som cirkulerat, om än med olika innebörd, genom historien. Det finns naturligtvis olika föreställningar om kvinnlighet och manlighet och de varierar inte bara i tid utan också i rum¹³. Den hegemoniska könsrelaterade diskurs jag utgår ifrån är den i västvärlden vedertagna föreställningen som gjorts till norm.

Könen kategoriseras genom att olika epitet tilldelas respektive kön. Att vara kvinnlig innebär således att man uppvisar en rad egenskaper och beteenden som kategoriserats som just kvinnliga¹⁴. Men mycket av genusteorin vill upplösa och ifrågasätta gränserna mellan könen och deras tillskrivna genus¹⁵. Detta för att föreställningen om kön begränsar oss och innebär att makten mellan könen blir asymmetrisk, då det manliga värderas högre än det kvinnliga. Men det innebär också att man som individ inte får frihet att konstituera sitt eget subjekt. De dominerande föreställningarna gör att vi förtrycker både oss själva och vår omvärld¹⁶. Elisabeth Nordin-Hultman skriver i *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*:

Barnen är inte på ett speciellt sätt, de blir. På olika sätt i relation till de möjligheter och normer som de olika miljöerna och aktiviteterna utgör. Barnen talar och handlar inom de meningsbärande tankemönster, föreställningsvärldar och handlingsmönster som de möter och har lärt sig. (Nordin-Hultman, 2004: 168)¹⁷

Den poststrukturalistiska tankefiguren utgår inte bara från kön utan menar att etnicitet, geografi, sexualitet mm, bidrar till de ramar inom vilka subjektet formas¹⁸. Jag kommer dock i denna uppsats att enbart resonera utifrån könsaspekten.

¹¹ Gemzöe. *Feminism*. Bilda förlag, 2002: 133

¹² Lenz Taguchi, 2004: 105

¹³ Lenz Taguchi, 2004: 61

¹⁴ Gemzöe, 2002: 139

¹⁵ Lenz Taguchi, 2004: 15

¹⁶ Lenz Taguchi, 2004: 64

¹⁷ Nordin-Hultman, *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*, Kristiansstad 2004: 168

¹⁸ Lenz Taguchi, 2004: 65

2.2 Genusbegreppet

Till skillnad från det biologiska kön vi föds med så är genus allt det som tillskrivs könet. De egenskaper, intressen och beteende som könet förväntas (bör) ha. Hur dessa förväntningar ser ut varierar i tid och rum och är inte statistiskt. Genus är dynamiskt, föränderligt. Ur ett feministiskt perspektiv determinerar alltså inte det biologiska könet det sociala könet. Genus sätter också upp gränser och normer liksom olika villkor för de två könen. Förutsättningarna, de ramar inom vilka en individ kan agera blir en följd av de förväntningar på ett kön som skapats.

Genus är en socialt konstruerad föreställning om könsskillnader baserade på tudelningen mellan människor, skriver Hillevi Lenz-Taguchi¹⁹. Tudelningen kan förklaras genom att man sedan långt tillbaka i historien särskilt män och kvinnor. Männerna har varit lika med människan och därmed normen. Kvinnor har varit det andra, det som han inte är; som en förklaring av vad han då istället är. Han är också den som är ägare av definitionen av vad både han och hon är. Kvinnans plats har således blivit den under honom, hon är objekt och han är subjektet som definierar den andra (kvinnan). Vad som anses mänskligt sammanfaller med vad som också är manligt²⁰. Även om vissa gamla föreställningar om vad som definierar en kvinna inte längre officiellt godtas, såsom att hon är inkapabel till att tänka självständigt och klara av att ta hand om sig själv, så lever det fortfarande kvar ett behov av att förklara världen genom ett isärhållande av könen. I media används denna tudelning konstant genom användandet av pseudovetenskapliga belegg att kvinnor är si och män är så, vilket man då ska ha kommit fram till via diverse psykologiska test eller hjärnforskning. Viljan att se allt det som förenar människor; att det egentligen finns betydligt fler likheter än olikheter mellan könen tycks inte intressant att belysa i media. Istället upprätthålls en myt om vad som är könets essenser genom att ständigt återge en stereotyp bild av män respektive kvinnor.

Genus är alltså en tolkning av vad den biologiska skillnaden kan innebära²¹ och denna tolkning varierar över tid och ser givetvis olika ut i olika kulturer. Föreställningar om könets inneboende väsen skapas och utifrån dessa formas det handlingsutrymme som respektive kön bör röra sig inom.

¹⁹ Lenz-Taguchi, 2004:11

²⁰ Lenz-Taguchi, 2004:12

²¹ *Kön eller genus?*, Nationella sekretariatet för genusforskning: 5

Sammanfattningsvis kan man säga att genus handlar således inte bara om det individuella subjektets könsidentitet, utan också om hur könsskillnader konstrueras och symboliseras, hur de präglar och uttrycks i relationer, institutioner, lagar, texter, bilder, datorer, m.m. Genus skiftar över tid och rum, mellan kulturer och samhällen. (*Genus eller Kön?* s. 7)

Genus skapas och upprätthålls genom språket, det talade språket liksom kroppsspråket. Hur vi talar om människor blir ett producerande av hur människor bör vara. Genom talet försöker vi förstå världen och bidrar samtidigt till att skapa den²². Genom språkandet både reproducerar vi liksom iscensätter genus. För att återgå till medias roll som genusproducenter förmedlas genus inte bara via text utan också genom bilder; genus syns, det är inte bara hur vi är utan det vi är måste synliggöras. Genus inskrivs och förmedlas genom våra kroppar t.ex. med hjälp av våra kläder och vad vi gör med våra kroppar men också via vårt agerande. Genus finns i allt; om vad, hur och när vi talar, hur vi klär oss, hur och var vi rör oss, hur vi använder vårt kroppsspråk etc. Hela tiden förhåller vi oss till en norm som berättar för oss om hur vi bör göra allt detta.

2.3 Genusnormen

Både män och kvinnor har respektive könsstereotyper att förhålla sig till. Normen som anger vad som är godtagbart och accepterat. En paradox är att normen har den egenskapen att den ständigt undflyr oss och att ingen på så vis kan förkroppsliga den, trots att den anger vad som är normalt. Normen existerar bara i relation till en tänkt motpol, menar Fanny Ambjörnsson²³. Men normen är ändå något vi ständigt förhåller oss till som ett rättesnöre. Vi bär på en bild av hur det kvinnliga respektive det manliga könet ska uppträda och det medför förväntningar. När någon inte motsvarar dessa förväntningar drar vi inte bara slutsatser om den personen utan agerar också annorlunda gentemot den personen än mot den som motsvarar våra förväntningar. Detta kan få konsekvenser i t.ex. skolan. Elisabeth Nordin-Hultman har studerat hur detta kan se ut i förskolan och kommit fram till resultatet att när flickor använder sig av pojkars språkbruk och agerar på deras arena så blir de av personalen bemötta annorlunda än pojkarna. Det blir något i flickornas agerande som då blir störande och betraktas som konstigt på gränsen till stort beteende. Detsamma gäller för pojkar som uppträder utifrån en genusnorm som gäller för flickor. En konsekvens av detta kan bli att en flicka som uppträder högljutt och rastlöst i klassrummet kan upplevas som jobbigare och mer

²² Hirdman. *Genus- om det stabilas föränderliga former*, Wallin&Dalholm Boktryckeri AB 2001: 25

²³ Ambjörnsson. *I en klass för sig*. Ordfront förlag, 2003: 22

störande än när en pojke gör likadant. Våra förväntningar på hur flickor brukar vara och också bör vara stämmer inte och hon står då ut från mängden; avviker från normen och blir betraktad som onormal. Nordin-Hultman menar att diskurser, teorier och föreställningar materialiseras och uttrycks genom handlingar och att den som avviker från hur dessa tankar om kön ska praktiseras blir problematiserad.²⁴ Enligt ett poststrukturalistiskt synsätt är det tolkningen av en persons handlingar som avgör om den anses som normal eller avvikande. Tolkningen görs inom ramarna av vår kultur och de dominerande diskurser som finns där. Nordin-Hultman skriver följande om detta:

Barnen är inte på ett speciellt sätt, de blir, på olika sätt i relation till de möjligheter och normer som de olika miljöerna och aktiviteterna utgör. Barnen talar och handlar inom de meningsbärande tankemönster, föreställningsvärldar och handlingsmönster som de möter och har lärt sig att använda. (...) Barnen skapas (konstitueras) också av andra, utifrån de föreställningar om barn som dominerar i ett sammanhang. Detta brukar uttryckas i termer av att (diskursivt) positioneras och positionera sig. (Nordin-Hultman, 2004:168)

Författaren pratar här om olika teorier om barns utvecklande och hur de inverkar på barnens subjektskapande, men fungerar enligt egen tolkning också på hur genus konstrueras. Detta är även något som Nordin-Hultman återkommer till när hon skriver om hur ett barn antar olika roller där rollen som elev är en av dessa. Hon menar att hur ett barn agerar i en specifik roll, exempelvis i den som elev, beror (enligt en poststrukturell modell) på vilka möjligheter, villkor och normer man har att utgå ifrån. Barnet positionerar sig och positioneras inom dessa ramar. Därmed får klassrumsmiljön och det klimat som råder där en stor betydelse för under vilka omständigheter som varje elev konstituerar sig som subjekt. Enligt egen åsikt kan dock inte skolan hållas ansvarig för barns subjektskapande fullt ut då varje individ samtidigt påverkas av och förhåller sig till andra diskursers normer. Även i ett könsneutralt klassrum kan inte man förvänta sig att eleverna bara agerar och formar sig efter det som gäller där. Men genusnormen är givetvis liksom genus i sig föränderlig. Den forskning som sker angående genus och hur den skapas (och att det är just något konstruerat och inte medfött) bidrar till att normen kan luckras upp. Om lärarna kan se hur och varför de påverkas av normen och hur föreställningen om genus formar deras agerande gentemot barnen, så kan de också tillgå verktyg för att bidra till ett mer könsneutralt klassrum.

²⁴ Nordin-Hultman, 2004. s. 41

2.4 Makt och genus

Genus är alltså något som genomsyrar vårt samhälle och delar upp människor i två kategorier²⁵. Historikern Yvonne Hirdman är en av dem som menar att genus och makt är oavhängiga. Genus bildar hierarkier och hierarkier sammanfaller med makt. Hirdman menar att vi har ett genussystem vilket betyder att alla relationer, institutioner etc. är ”genusfierade”. Den som är överordnad en annan person tar sig gärna rätten att definiera den andra. Detta kan ske mellan personer likväl som mellan grupper av människor, mellan raser, mellan västvärlden och den övriga världen. Hierarkier där den ena gruppen ser sig själva som överordnade den andra gruppen och därmed tar sig rätten att definiera vad som är sant och inte, med hjälp av att se sig själv som en neutral och normal kontrast i jämförelse med den andra gruppen.

Den underordnade gruppens uppgift blir att bekräfta den överordnade. Detta kan ske genom ett isärhållande av grupperna. Isärhållandet upprätthålls bl.a. genom att grupperna rör sig på olika arenor och genom att de har olika uppgifter i samhället. Den överordnade gruppen tillskrivs ett högre värde och får fördelar som inte den andra gruppen erhåller. I vårt samhälle är fortfarande män överordnad som grupp och deras högre värde kan t.ex. ses genom generellt högre löner inom i princip alla arbetsområden.

I skolans värld har läraren makt över eleverna inte bara genom sin ledarroll utan också genom sin definition av verkligheten. Genom att läraren handlar utifrån sina tankemönster om vad som är sant/falskt, rätt/fel överförs dessa normer till eleverna och skapar på så vis deras handlingsutrymme.

Barnen, å sin sida, kommer att producera makt över sig själva och varandra med utgångspunkt från hur de förstår min blick på barn och på hur barn ska vara (---) De verktyg pedagoger har att se och handla med inlemmas även i barnens verktygslåda.
(Nordin-Hultman, 2004:43)

Enligt egen tolkning så menar Nordin-Hultman att barnet internaliserar den vuxnes (lärarens) definition. Hur läraren förstår genus, både vad det innebär och hur det skapas, blir alltså materialiserat genom den praktik som försiggår i klassrummet. Vad som accepteras, vem som

²⁵ *Kön eller genus: . 3*

får talutrymmet, vilka handlingar som anses normala och vilka som läraren tillrättavisar etc. blir exempel på den makt som läraren är bärare av.

Forskning visar på en könsmaktordning mellan pojkar och flickor i skolan. Det maskulina är norm och flickor förstås ofta som det pojkar inte är²⁶. Medan pojkar upplevs som raka och framåt (för att ta ett exempel) så ses flickor som det omvända, d v s som de som snackar skit bakom ryggen på varandra och är passiva till sin läggning. Könsmaktningen i klassrummet visar sig även genom att pojkarna exempelvis har en tendens att dominera talutrymmet samt får mer lärarkontakt än flickorna²⁷.

2.5 Jämställdhet

Enligt Tomas Wetterberg, som drivit ett jämställdhetsprojekt för Näringsdepartementet, så handlar begreppet jämställdhet i stora drag om en strävan mot jämlikhet mellan könen. Jämlikhetsbegreppet däremot tar in fler aspekter än kön, såsom klass, etnicitet och sexualitet, men jämställdhet handlar om två kategorier: män och kvinnor. Fokus ligger specifikt på att rättigheter, möjligheter och skyldigheter ska vara rättvist fördelade mellan just könen. Maktrelationen mellan män och kvinnor ska belysas, oavsett klass, etnicitet eller andra maktsystem.²⁸

Jämställdhet handlar också om rättvisa och fördelning av ekonomisk och politisk makt²⁹ det handlar om demokrati; att värdera kvinnor och män lika. Jämställdhetsarbete går, enligt Wetterberg, ut på att bryta den rådande strukturen som förmedlar att männen är norm och därmed överordnade kvinnor som grupp.

Nej, jämställdhet måste grundas i en uppfattning som handlar om att förstå att det råder ojämställdhet och vi kan bara åtgärda detta om vi ändrar vår uppfattning om genusordningen och vad vi förväntar oss av respektive kön.

(Wetterberg, 2002:47)

²⁶ Molloy Gunilla, *Läraren Litteraturen Eleven*, HLS Förlag, 2003:77ff

²⁷ Nordin Hultman, 2004

²⁸ Wetterberg. *Vill man ha jämställdhet? Slutrapport för projekt Män och jämställdhet*. Regeringskansliet, 2002:51

²⁹ Wetterberg, 2002:45

Jämställdhet kan mätas i både kvantitativa och kvalitativa termer. Jämställdhet i kvantitativ bemärkelse avser att andelen kvinnor och män ska vara så lika som möjligt i en könsblandad grupp, t.ex. på en arbetsplats. Den kvalitativa delen åsyftar att jämställdhet uppnåtts när man tagit tillvara mäns och kvinnors olika erfarenheter, värderingar och kunskaper. Båda könen ska ha lika stort handlingsutrymme och inte vara begränsad p g a sin könstillhörighet.³⁰

2.6 Diskurs

Jag har valt att utgå från Foucaults definition av diskurs i denna uppsats³¹. En mindre presentation av Foucaults diskursanalys menar att språket är centralt i skapandet av diskurser både som redskap för att upprätthålla dessa liksom för att förstå, tolka dem. Genom språket skapas en slags avgränsningar som anger vad man får och vad man inte får tala om³².

Diskursen bärs och förmedlas genom språk och tanke. Språket klär tanken i ord och ger mening och värde. Foucault menar dock att själva diskursen som sådan osynliggörs i västerländsk tradition. Istället fokuseras just samspelet mellan tanke och språkande. Att det finns osynliga gränser, ramar runt vad/hur/när vi talar, som anger vad som är vedertagna sanningar och vad som är normerande, talas det däremot inte om utan tas för bara för givet³³. Enligt egen tolkning märker vi därmed inte att vi verkar diskursivt.

Diskursen fungerar som en sorts forum som vi alla är delaktiga i och inte kan ställa oss utanför. Myter bär upp diskurserna och diskurserna är i sin tur bärare av dessa myter, som cirkulerar och påverkar vårt tänkande och agerande³⁴. Vad som räknas som sant och falskt inom olika diskurser berättas genom auktoriteter i vårt samhälle. De är bärare och förmedlare av den kunskap som anses sann, vilket i sin tur blir som självuppfyllande profetior eftersom diskursen har makten att styra riktningen³⁵. Foucault menar att diskursens inneboende ”sanningar” överförs och sprids genom att dessa auktoriteter gör diskursen till allmän egendom och på så vis ”verifieras” och godtas dessa ”sanningar”³⁶. Yttrande av olika grupper av människor, alla med sitt perspektiv, sin utgångspunkt, ges antingen berättigande (upptas/godtas) eller så drabbas de av utestängning. En viss typ av åsikter, anförda av en viss

³⁰ Wetterberg, 2002:44

³¹ Jag är medveten om att det blir min tolkning av Foucault

³² Foucault Michel. *Diskursernas ordning*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1993: 6 ff

³³ Foucault, 1993:33

³⁴ Foucault, 1993:27

³⁵ Foucault, 1993:6ff

³⁶ Foucault, 1993:30

grupp, premieras och ges företräde medan andra snarare bestraffas³⁷. Enligt egen tolkning kan detta betyda att åsikter, värderingar och handlingar utförda av gruppen män således blir norm och allmängiltiga i en diskurs. Medan andra åsikter blir av underordnad karaktär och därmed falsifierade.

Viktiga bärare av diskurser och vad i dessa som ska räknas som sant eller falskt är instanser i ett samhälle, både nationella och internationella. Dessa ges makten att avgöra och sprida ”sanning”. Instanserna kan vara psykiatri, medicin, sociologi etc. och instansernas ”talesmän” (auktoriteter) tillskrivs stor tillförlitlighet och spelar en stor roll för vad som i en given diskurs antas som sant eller falskt³⁸. Olika instanser har sina respektive diskurser; dominerande tankar, rådande modeller och förklaringar av omvärlden. Skolan är en av de bärande instanserna, som har både uppgiften och makten att upprätthålla men också kunna förändra diskurser, samt vara ett instrument för individen att få kunskap om och tillägna sig vilken diskurs som helst³⁹.

Det handlar alltså om vedertagna idéer och kollektiva tankar som styr vårt pratande, tänkande och handlande i vardagen. Vi gör diskursens värderingar och ”sanningar” till våra egna, vi internaliserar dessa. Detta bidrar starkt till att inte bara forma oss som individer utan även kontrollera oss (genom självkontroll), menar Lenz-Taguchi⁴⁰.

3.Resultat

3.1 Skapa genus

Genus konstrueras genom språk och handling. Via vårt sätt att vara förmedlar vi våra värderingar till omgivningen. Lärare har en stor makt, genom sin auktoritet och ledarroll i klassrummet, att påverka sina elever. R.W.Connell skriver i *Om genus* om hur makten främst utövas diskursivt; genom vårt sätt att tala, skriva och skapa oss föreställningar⁴¹, men att den just genom sin konstruktion också kan dekonstrueras eller kanske snarare trotsas och

³⁷ Foucault, 1993:48

³⁸ Foucault, 1993:45ff

³⁹ Foucault, 1993:31

⁴⁰ Lenz Taguchi, 2004

⁴¹ Connell, 2002:82

ombildas⁴². Han menar att genus hela tiden skapas i vardagen och att vi genom vårt sätt signalerar till andra vilka vi är med olika metoder såsom gester, ordval, attityd etc⁴³. I boken *Snacka om jämställdhet*, utgiven av Rädda Barnen, skriver författaren Karin Kjellberg om vikten av att lärare inser att det som står i läroplanen angående genus och jämställdhet kräver eftertanke och aktion för att förverkligas:

Det gäller inte bara att förmedla och överföra kunskap eller värden, det gäller också att "leva värdegrunden"(...) Barn har rätt att uppleva att kunskap och praktik går hand i hand i skolan. När det gäller områdena kön och genus handlar sambandet mellan kunskap och praktik om att undervisa om jämställdhet och också fungera jämställt i klassrum, lärarum och i skolan i stort. Det kan till exempel gälla det konkreta innehållet i undervisningen och i läroböcker, vad som sägs på lektioner och hur det sägs (...) Elever måste behandlas i enlighet med de värden som förmedlas och som de ju också förväntas införliva i sitt eget liv. (Kjellberg, 2005:7)

Generellt blev resultatet av intervjuerna att lärarna ser främst föräldrar och övriga samhället som ansvariga för hur barnen tillägnar sig manligt och kvinnligt, medan deras egen påverkan tonas ner. En av de tillfrågade menade att föräldrarnas fostran utgör 90 % av vilken bild barnen tillägnar sig av manligt och kvinnligt och skolan står för de övriga 10 procenten. De två övriga informanterna hänvisade till media, idoler och internet. Alla tre tyckte dock att deras uppgift att motverka att ett stereotypt könsmonster reproduceras i skolan var mycket viktig och att de agerade aktivt för att göra detta. På frågan hur man som lärare kan göra för att motverka återskapande tendenser blev svaren: " *Genom språket så visar man att man tycker si och så va... om bögar och så va*"(manlig lärare/3-4:a), " *...hur man som vuxen gör och beter sig och vad man säger till barnen.*"(manlig lärare/4:a) , " *... att man blir medveten om att man faktiskt behandlar flickor och pojkar olika*"(kvinnlig lärare/4:a) Andra svar visar att det är fostran och värderingar i samhället i stort, som bidrar till våra egenskaper och inte det biologiska könet:

"Som jag ser det så skapas det genom traditioner...det skapas från första början när man kommer ut ur sin mammas mage...hur människor talar till en, till exempel med en gulligare röst till flickor... genom språket bland annat...sen genom leksaker, kläder och så där..."(manlig lärare/4:a)

⁴² Connell, 2002:83

⁴³ Connell,2002:15

”Jag tror absolut att flickor och pojkar är...ja...neutrala när de föds...och sen genom hur de blir behandlade så blir de på ett visst sätt”(kvinnlig lärare/4:a)

Informanternas svar antydde även att de såg genus som något föränderligt och konstruerat, då de menade att genom att man som pedagog betedde sig på ett speciellt sätt gentemot barnen så kunde man omforma dessa och tona ner hur könen förväntas vara. Ett svar på detta är:

”...särskilt då som manlig på en skola då har man ett stort jobb att göra...men jag tror att det ligger mycket på dig själv vad du lägger in i...hur du tolkar den uppgiften att du ska tänka på om du kör över någon och att du ska lyfta fram tjejerna...det räcker ju med att man säger så här ”fan du håller ju på som en jävla strippa på plan nu när du ska byta om”...då har man satt ribban helt och hållet...eller genom att dra en bögvits i klassrummet.”
(manlig lärare/3-4:a)

En iakttagelse av detta citat är att läraren är medveten om att språket ska användas med eftertanke för att eleverna inte ska använda strippa eller bög som ett nedsättande ord. Läraren synliggör även att han är medveten om att det som värderas lägre i vårt samhälle är just homosexuella män och depraverade kvinnor. Samtidigt som hans önskan tycks vara att förändra denna uppfattning hos barnen genom att enligt honom själv visa tolerans och öppenhet. Han delger dock att han tycker att det är svårt att diskutera sådana här frågor med kolleger:

”Jag tror att om man skulle börja prata om det (i lärarrummet) så skulle det bli så här ja men herregud det vet la du hur killar är och så va...och så vill man ju inte få kommentarer som att va fan är du bög eller vad är det med dig? Jävla kärring!...så va...såna kommentarer.”(manlig lärare/3-4:a)

Samtidigt som denna person alltså vill öka toleransen och enligt honom själv förmedla en inställning till eleverna att det inte är något negativt att vara homosexuell, så tyder ovannämnda svar på att han inte personligen vill riskera att bli sedd som just det. Svaret visar också att han vet om att ett beteende; åsikter liksom handling skapar inte bara genus utan även en hierarki inom kategorierna män och kvinnor. Lägst i denna hierarki tycks då bögar och kärringbeteende stå, vilket stämmer väl överens med forskning.⁴⁴ Att som man bli sedd som någon med omanligt genus är inte önskvärt. Föreningen av teori och praktik, eller att praktisera sina värderingar är alltså inte givet.

⁴⁴ Se exempelvis Connell

En av de andra informanterna tycker att man som lärare bör tänka på om man agerar olika mot pojkar och flickor. Han menar att man gärna är hårdare mot killarna och omvänt mjukare mot tjejerna:

”...att man höjer rösten lite, använder hårdare ord mot pojkarna, medan man är lite mjukare på rösten mot flickorna för att de är lite skörare...kanske. Det är inte så jag tänker utan jag försöker se traditionellt på det. Tänker att det kan va flera som tänker så och det är absolut inte det jag tänker utan jag försöker va lite mot tjejerna också...men jag tror faktiskt att jag omedvetet kan va lite hårdare mot killarna än mot tjejerna...så ja jag kan nog bete mig lite olika.” (manlig lärare/4:a)

Det märks att denna lärare är medveten om att inte bara innebörden i det man säger förmedlar en värdering till barnen utan också hur det sägs. Trots detta så agerar han utifrån ett stereotypt handlingsmönster. Ett annat svar som belyser samma reflektion uttrycks av en annan informant när han ska beskriva hur han ser på skillnaden i bemötande av flickor och pojkar: ” *DÖDÖDÖ!* (återgett med stark röst och genom att hålla upp ett pekfinger i luften) *till killarna...och till tjejerna dididi...* (med tunn röst och framåthållna axlar).” (manlig lärare/3-4:a) Även detta svar tyder på att informanten vet att det är språk och kroppsspråk som förmedlar genus och hur vi skapar det. Det visar också vad som förknippas med manligt respektive kvinnligt genus. Genom att informanten blir rak i ryggen och auktoritär i tonen för att demonstrera manlighet för pojkarna och genom att visa sig försynt, någon som tar liten plats, synliggörs uppfattningen om kvinnlighet. ”*Det går av bara farten att prata med mjukare röst och vara lite gulligull med tjejerna...man tänker inte på att det spelar roll*” (kvinnlig lärare/4:a) är ett annat uttalande som visar på medvetenhet om hur genus skapas genom bemötande och genom talet.

Forskning på skolmiljö visar att pojkar generellt får mer uppmärksamhet och hjälp av läraren⁴⁵ och detta tycks bekräftas av informanterna. I svaren på frågor som rör om de upplever någon markant skillnad mellan pojkar och flickor och om det händer att de glömmar bort vissa elever i klassen, blev svaren överlag att det är pojkarna som tar mest plats i klassrummet och gör mest anspråk på lärarens uppmärksamhet. Ett svar blev att pojkarna inte väntar på sin tur utan går fram och drar i läraren när de vill ha hjälp och att konsekvensen blir att de oftare får snabbare och mer hjälp. En annan menade att han var glad att inte alla uppträdde som pojkarna då han i så fall inte hunnit med någonting:

⁴⁵ se bl.a. Nordin-Hultman, 2004

”Jag menar att har du tjugofem elever så är du glad om det inte är så många som kommer fram och vill ha hjälp(...)har du lektion och pratar lite och sedan så ska de jobba...och så kommer de fram och så har du fem, sex som ska fråga...då är du glad att inte alla är såna...”(manlig lärare/3-4:a)

Samma lärare har just bekräftat på föregående fråga (om det är flest pojkar eller flickor som syns och hörs i klassen) att det är pojkarna som är de som går fram till honom och vill ha hjälp. Exemplet visar också att pojkarna bibehåller sitt företräde genom sin taktik, eftersom läraren inte ser eller hjälper flickorna i lika hög grad, då dessa vanligtvis sitter på sina platser och väntar på sin tur. Mönstret tenderar också att bestå då läraren tycker att det blir relativt lugnt i klassrummet när flickorna sitter stilla på sina platser. En av de andra tillfrågade ger följande beskrivning av hur pojkarna i hennes klass tar plats:

”Killarna är mer uppe och går i klassrummet och kräver liksom hjälp på en gång...de är mer handfasta och drar mig i armen och säger ”fröken jag vill ha hjälp nu”...och även om jag säger till att de ska gå tillbaka till sin plats och vänta på sin tur så...så blir det nog så att de får mer hjälp och säkert mer uppmärksamhet också...eftersom jag måste säga till dem mycket mer än tjejerna” (kvinnlig lärare/4:a)

3.2 Könsuppfattningar

Informanterna antyder alltså att de är medvetna om att det är via språket och agerandet som genus skapas och synliggörs, liksom att man som pedagog kan bidra till en förändring. De är trots det fast i en föreställning om att pojkar och flickor är olika sorters människor, vilket exempelvis visar sig i ovannämnda citat. Kajsa Svaleryd, författare till *Genuspedagogik*, menar att man som pedagog har en viktig uppgift i att lyfta fram ”*de egna värderingarna, åsikterna och förväntningarna på elever av olika kön*”⁴⁶ för att få syn på stereotypa könsföreställningar. Hon menar att dessa osynliggörs i vardagen då de bildar en norm som man tar förgivet och att man därför inte alltid ser att man har ett ”ojämställt” klassrum. Svaleryd menar att våra förväntningar på hur de respektive könen ska uppträda, vad som är normalt, är så förankrat i oss att vi inte alltid ser att det är just förväntningar.⁴⁷

En av lärarna tycks ha den åsikten att han vill förändra pojkarna, detta visar sig när han ger svar som ”*tjejerna är bra som de är*” samtidigt som han utgår från pojkar som norm. Detta

⁴⁶ Svaleryd, 2005:14

⁴⁷ Svaleryd, 2005:15ff

märks t.ex. genom att han pratar om pojkar i form av ett neutrum; de är barn helt enkelt medan tjejer är just tjejer:

”Barn med hög status...är duktiga i skolan och dem spelar fotboll (...) De som har låg status de spelar inte fotboll och är inte så omtäckta i klassen (...) riktiga grabbar som spelar fotboll och så va...och som kan va rätt schyssta mot varandra men som inte ser dem som är utanför gruppen...”(manlig lärare/3-4:a)

Flickor tas inte ens med här i gruppen barn, utan är en grupp vid sidan om. Detta märks genom att jag som intervjuade fick följa upp med att fråga specifikt om flickor för att få reda på något om dem. Läraren uttrycker på det viset en implicit värdering om att pojkar är norm och står för det allmänna på något sätt. Flickorna är som denna lärare uttrycker det ”*den här geggan i klassrummet*”, vad han tycks mena är att de finns där men framstår inte som individer. Samma lärare tycker dock att tjejer är bra som de är och att det istället är killarna som behöver omformas. På frågan hur skolan kan bidra till att de traditionella köns mönstren inte återskapas blir svaret:

”Tjejerna är redan så vana redan att ta hänsyn till killarna så att de behöver inte lära sig någonting...men däremot så måste killarna lära sig att se tjejerna och att tjejerna inte är dumma i huvudet...att de inte bara är kärringar...det är ju trots allt så att kärringar tänker mycket bättre än vad vi gör...”(manlig lärare/3-4:a)

Svaret antyder ett slags uppvärderande av tjejer samtidigt som kvinnor ses som mäns motpol, och ordvalet *kärringar* som beskrivning av tjejer cementerar samtidigt deras lägre position. För att definiera killar och hur de är används således tjejernas stil som en kontrast och förklaringsmodell; tjejerna är det som killarna inte är. Detta svar anger både en uppfattning om hur genus skapas liksom en föreställning om kön. Genom sitt ordval, som signalerar en nedvärdering av tjejer, så blir det problem att gestalta och förmedla grundläggande värden, vilket är ett av skolans uppdrag.⁴⁸

Trots insikten att genus är något som skapas, t.ex. genom fostran så fastslår en del intervjusvar att informanterna ser på könen med olika förväntningar och som att de är i grunden olika:

”Pojkarna är ju så mycket mer högljudda och fysiska...när de blir osams så slår de...med tjejerna är det liksom att viska och prata skit...såra varandra...tjejer är mer backstabbers.”(kvinnlig lärare/4:a)

⁴⁸ Lpo 94. s 9, 11

Hur pojkar respektive flickor är framstår som något statistiskt, samtidigt som svaret antyder att det är genom agerandet som flick- och pojkgenus görs och demonstreras. Ett annat sätt att implicit visa vilken könsuppfattning man har är genom att inte se det ena könet alls. Detta visade en informant prov på då i princip samtliga frågor som rörde hur man ser på könsskillnader besvarades med en utläggning om hur pojkarna upplevdes, medan flickorna inte alls fanns med i bilden. På frågan om informanten uppmärksammat skillnader mellan könen sätt att vara så blev svaret:

”Jaa...killarna dem tävlar mycket om vem som har alla rätt och så va (...) om jag delar ut ett engelskt glosprov så skulle killarna vara så taggade så de skulle spricka och den som skulle lägga ner pennan först skulle bara sitta så här (visar en överlägsen min med armarna korslagda över bröstet)” (manlig lärare/3-4:a)

Hurdana flickorna upplevs besvaras inte. Ytterligare ett svar som belyser hur tjejerna osynliggörs är på frågan om det är skillnad på pojkars och flickors strategi för att få uppmärksamhet:

”Det kan va att man till exempel säger emot...tjafsar emot mig (...) och har du då föräldrarna med dig så kan du va ganska tuff vid utvecklingssamtalet och säga ”jag gillar inte när du ifrågasätter vad jag säger för det blir så jobbigt” så slutar dem med det va...och sedan när man pratar med föräldrarna och de säger ”nu har jag märkt att han tjatar emot mindre och mindre”...så va”

Citatet synliggör att läraren utgår från att det är pojkar som tar plats och kräver och får uppmärksamheten. Det är också tydligt att det är det som killarna gör som märks, vad tjejerna gör som inte killarna gör, det uppmärksammas inte.

Ett annat sätt att se på olikheten hos könen är att betrakta tjejerna som föränderliga, medan killarna framstår som statiska. En informant diskuterade hur viktigt hon tycker det är att arbeta aktivt med jämställdhet och att bryta de traditionella köns mönstren i skolan. Ett sätt var för henne att bryta upp de könssegregerade lekar som hon upplevde att barnen ägnade sig åt på rasterna:

”Killarna spelar ju fotboll och tjejerna...ja vad gör de...de...hoppas rep och...ja...men nu har vi infört ett fotbollsschema så att alla ska kunna vara med på planen.”(kvinnlig lärare/4:a)

Samma informant fick då frågan om de inte hade ett hoppschema för att alla ska kunna få hoppa rep:

”(skratt)...ja...nej det har vi inte...jag tror inte det skulle förändra något (...) om det är någon kille som hoppar rep så får han kommentarer av de andra...men det är klart att om vi skulle ordna till exempel på gympan att nu ska alla hoppa rep då tror jag det skulle fungera”(kvinnlig lärare/4:a)

Uttalandet pekar på att flickor kan ändra på sina vanor och sitt agerande utan att riskera en lägre status, men det omvända gäller inte för killar. Det är inte bara otänkbart att man skulle ha ett hoppschema för att få pojkar att göra det som tjejerna ägnar sig åt, utan att tjejers aktiviteter också är av ett löjligare slag vilket medför (förmodat nedsättande) kommentarer.

3.3 Jämställt klassrum

Vad innebär då jämställdhet för informanterna? Hur kan olika uppfattningar om dels vad det är dels hur man arbetar för att åstadkomma jämställdhet se ut? Gemensamt bland svaren är att ämnet är viktigt att jobba med och en av de tillfrågade tycker ”...att det är av central betydelse i läraryrket”. Hur man praktiskt ska gå tillväga skiljer sig dock åt. Medan en besvarar så här:

”Man jobbar medvetet genom social och emotionell träning, diskussion, övningar och genom att träna dem i att ta ställning...dels tror jag att det är viktigt hur man som vuxen gör och betar sig och vad man säger till barnen...sen tror jag det är viktigt att varje människa faktiskt reflekterar över sina egna handlingar och har en inre dialog om vad jämställdhet är och så (...) att man gör det man själv känner och inte låter sig påverkas av vad som förväntas av en och det kräver ju en hel del...” (manlig lärare/4:a)

Så lyder ett annat svar på vad jämställdhet innebär i det pedagogiska arbetet så här:

”Ja till exempel i klassrummet att man...om man bestämmer att nu ska man jobba med det här och så när man jobbar så får det vara ganska tyst här inne...om då alla håller det då blir det bra...killarna har visat för tjejerna att de kan vara tysta och tjejerna tycker liksom att...det är helt okej (lång tystnad) jämställdhet är också...att papperskorgen ska tömmas varje dag...så att det inte alltid är de snälla som gör det utan man ”DU gör det här!” och ”DU gör det här!” och så pekar man och talar om...för om man inte gör det då blir det alltid de snälla...”(manlig lärare/3-4:a)

En av informanterna tycker att läraryrket till stor del går ut på att lära ut bra värderingar till barnen, då han anser att detta bidrar till att de kan frigöra sig traditionella mönster:

”Genom såna här saker...social och emotionell träning...diskussion, övningar och genom att träna dem att ta ställning i olika påståenden så kan man väcka barnen till att tänka själva och inte bara välja saker traditionellt.”
(manlig lärare/4:a)

En av de tillfrågade tyckte att man aktivt ska styra barnen i lekar t.ex. på rasterna:

”Ja...killarna är ju väldigt så här att det är bara killarna som kan vara med på fotboll för det är en killsport...och då försöker jag se till att även tjejerna får vara med för att det inte bara ska bli killar som spelar”(kvinnlig lärare/4:a)

Intressant är att uttalandet åter visar på en inställning att det är flickorna som ska in på killarnas arena. Det tycks som att om flickorna bryter sitt genusmönster så går man i riktningen mot en mer jämställd skola. Just denna uppfattning visar sig på flera sätt:

”Jag har märkt att tjejerna har börjat bli lite tuffare och vågar säga till killarna om de retas eller nåt...när jag började i klassen...när de skulle börja i trean då...då var tjejerna mycket mer så här att de började gråta...men nu tycker jag att de kan ge igen på ett annat sätt”(kvinnlig lärare/4:a)

Det tycks enligt uttalandet vara något positivt när flickorna blir mer som pojkarna. Det verkar som att flickorna förväntas kunna ändra på sig medan pojkarna är som de är.

Gemensamt bland svaren på intervjuerna är att bilden av tysta flickor och bråkiga pojkar framträdde. Det var också tydligt att informanterna allt som oftast utgick från hur pojkar gör och är, flickorna var underförstått på ett snarast motsatt vis. Detta tyder på att uppfattningen av könen präglas av en dikotomisk uppdelning, samtidigt som svaren emellanåt blev att det egentligen inte är någon större skillnad mellan pojkar och flickor:

”Jag tror det så att säga...det finns ju män och kvinnor och det finns ju pojkar och flickor va...det finns två kön men att de skulle va så olika egentligen det tror jag inte...”ja min gubbe lagar bilen och så diskar jag” ja man kan ju leva så men jag tänker nog mer så att vi är mer lika än vi egentligen tror och det finns större variationer inom könet än mellan könen.”(manlig lärare/3-4:a)

”Jämställdhet för mig handlar om att vi i första hand ser varandra som människor och inte som män eller kvinnor.”
(manlig lärare/4:a)

”För mig är att jobba jämställt...att kanske ta upp till diskussion om det är någonting som egentligen är speciellt för tjejer...och om det verkligen måste vara så...för att få dem att förstå att vi är ju lika.”(kvinnlig lärare/4:a)

Praktiskt jämställdhetsarbete är enligt svaren att man utgår från att könen är mer lika än olika och att denna insikt är något man vill förmedla till eleverna. Det blir dock motsägelsefullt då lärarna samtidigt också utgår från att könen är varandras motsatser. En annan aspekt av det hela är att när flickor gör som pojkar eller tvärtom, problematiseras detta av en informant:

”Jag måste ändå tillägga att när...apropå det här med att killarna syns och hörs och så... alltså jag har ju en tjej som är stökig hon med...som är uppe och vandrar runt i klassrummet och inte gärna sitter still...och där hjälper det inte att man säger till för hon är...hon kan vara riktigt näbbig om man säger...” (kvinnlig lärare/4:a)

Flickan ifråga står ut från flickor som grupp och gör likadant som flertalet pojkar gör. Läraren uppmärksammar henne som en stökig tjej, och inte som en elev i mängden som vill synas och höras.

4. Slutsatser och kommentarer

4.1 Sammanfattning av resultat

Sammanfattningsvis är informanterna angelägna och intresserade av genus- och jämställdhetsfrågor. Det förefaller som att de alla tänker på hur de som lärare har makten att påverka barnen i deras utveckling och subjektskapande. Det är trots det inte alltid självklart att kännedomen om hur genus görs är så stor. Informanterna är medvetna om att det spelar stor roll hur man använder sitt språk. Värderingar, ställningstaganden, attityder är exempel på sådant som språket explicit förmedlar och som tas upp av informanterna. Genom intervjuerna framkommer även en insikt om att man som lärare kan ge eleverna möjlighet att ifrågasätta normer, ta ställning och bryta traditioner. En tycker att det är viktigt att markera vilket sorts språk som inte får förekomma i klassrummet, exempelvis skämt om bögar. En annan lyfter fram vikten av att bryta könsmonster genom att aktivt lägga sig i lekarna på rasten. En tredje ser betydelsen av social och emotionell träning med barnen som ett stort bidrag till en mer tolerant och jämställd miljö. Alla har sina metoder för att försöka åstadkomma mindre könsskillnader och därmed ge pojkar och flickor lika stor plats.

Samtidigt är det ofrånkomligt att notera att bilden av ett könsstereotyp klassrum blir synligt i de flesta fall. Trots insatser av lärare som kontinuerligt, enligt dem själva, försöker tänka på hur de gör och vad de säger för att påverka i rätt riktning så att säga, framträder likväl en miljö där barn och lärare agerar utifrån genusnormen. Det är pojkarna som hörs och syns

mest, medan flickorna generellt är tysta och gör som läraren vill. Pojkarna tycks agera under andra villkor än flickorna vilket märks när de är uppe och går i klassrummet och kräver omedelbar hjälp av läraren, medan flickorna sitter vid sina bänkar och väntar på sin tur. Det är fortfarande könssegregerade lekar på rasten där killarna spelar fotboll och tjejerna hoppar rep och där inte minst killarnas aktivitet innehar och ges högre status.

Intervjuerna visar också att lärarna anser att det är fostran av barnen som skapar deras sociala kön. Det finns en tydlig uppfattning om vad som är manligt respektive kvinnligt genus, men informanterna själva anser att dessa åsikter ligger hos samhället och inte hos dem själva.

Samtidigt framkommer en viss ambivalens vad gäller synen på genus. Informanterna säger sig se genus och kön som separata delar av en person, d v s att könstillhörigheten och sociala liksom psykologiska egenskaper inte (nödvändigtvis) hänger ihop. Hur man är som människa avgörs, enligt svaren jag fick, inte av om man är tjej eller kille och är inte heller något medfött. På frågor om iakttagna skillnader mellan könen och hur pojkar respektive flickor upplevs, ges svar som ändå visar att de förknippar könen med vissa egenskaper. Vanliga svar är att pojkarna är högljudda, tjafsar emot och inte tar hänsyn till andra. Flickorna sammanfattas som hjälpsamma, pratar skit om varandra och gör som man ber dem.

En gemensam nämnare är att informanternas svar visar att de inte tycker att skolan är jämställd liksom att de alla upplever ett sorts motstånd från kolleger att ta tag i jämställdhetsfrågor. Kollegerna tycker att det är bra som det är och att pojkar är pojkar och flickor är flickor. Svaren antyder att medan informanterna ser genus som föränderligt och påverkat av den kultur och den socialisation vi är en del av, ser kolleger det som statiskt. Att kollegerna beskrivs som nöjda med skolan och ser den som snarast en könsneutral institution bekräftas även av forskning.⁴⁹ Dock är informanternas kunskap om hur man praktiskt går till väga i strävan mot ett jämställt klassrumsklimat inte övertygande. De visar i sina svar att de vet att det handlar om att ta hänsyn till båda könen liksom att inte särbehandla pojkar och flickor. Däremot svävar de på målet när frågan om hur man skapar jämställdhet ska besvaras. Rättvis fördelning av städning i klassrummet, social träning och eventuell diskussion om det egentligen finns tjejiga och grabbiga aktiviteter, anges som exempel. På vilket sätt det bidrar till att få eleverna att känna sig bekräftade som människor istället för könsvaror får inget egentligt svar.

⁴⁹ Se bl.a. artikeln: Det kvinnliga har svårt att göra sig hört/ *Pedagogiska magasinet* 2003:nr 4

4.2 Slutsatser

Yvonne Hirdman menar att vi alla ingår i ett genuskontrakt där det manliga respektive det kvinnliga har varsin plats i tillvaron. Vad som är manligt och kvinnligt upprätthålls genom en isärhållning av könen. De agerar inom skilda sfärer, gör olika saker, står för olika egenskaper och färdigheter, ser olika ut genom separata kläder etc⁵⁰. Könen lever under olika villkor och har inte lika möjligheter i samhället då de inte bedöms som en och samma kategori människor. Genus skapas av ett kontinuerligt görande: genom hur man pratar, sina intressen, sitt utseende mm. Det skapar en sorts ordning i världen; han är si och hon är så.

Enligt egen tolkning bryts inte denna ordning om inte ett ifrågasättande av genusnormen finns. Bland mina informanter kunde jag se att de är medvetna om att pojkar och flickor beter sig olika och behandlas olika. Däremot förefaller elevernas sätt att vara som så normalt att lärarna inte ser problematiken med normen. Ett exempel på detta som framkom under en intervju var den lärare som lyfte fram en tjej i sin klass som hon ansåg vara ”stökig” och ”näbbig”. Detta eftersom flickan inte gärna satt stilla på sin plats och istället krävde lärarens uppmärksamhet. Olikt de andra flickorna, men i enlighet med pojkarna. Flickan bryter på så vis genusnormen som tycks finnas i denna informants klassrum och påföljden blir att läraren problematiserar henne. När hon inte följer normen för flickbeteende står hon ut från mängden. Tidigare i uppsatsen skrev jag om Nordin-Hultman, som menar att den som avviker från normen blir ifrågasatt och att en tjej som tar plats ofta inte bara anses som stökig, utan kanske till och med stökigare än de pojkar som gör samma sak.

Hur man i enlighet med sitt kön bör vara lär sig barnet i sin socialisation med omvärlden. I samspelet med andra formas man som flicka eller pojke och skolan är en sådan viktig miljö där barnets subjektskapande sker.⁵¹ Genom reaktionerna man skapar bland andra kan barnet läsa av vad den bör göra och hur den bör vara för att få andras gillande. Om detta skriver Elisabeth Nordin-Hultman,⁵² som iakttagit hur socialisationen går till på en förskola. Spelreglerna är inte alls samma för flickor och pojkar, de belönas och bestraffas för helt olika beteenden. Även Kajsa Svaleryd⁵³ skriver om detta och menar att lärare snarast belönar pojkars taktik att få uppmärksamhet (genom att synas och höras på ett för andra störande sätt)

⁵⁰ Hirdman, 2001

⁵¹ Se bl.a. artikeln: Jämställdhet - en prioriterad fråga/ *Pedagogiska magasinet* 2003:nr4

⁵² Nordin-Hultman, 2004

⁵³ Svaleryd, 2005

genom att antingen inte tillrättavisa honom utan godta hans beteende, eller genom negativ uppmärksamhet (lägga tid och energi på ständig tillrättavisning).⁵⁴ Denna forskning bekräftas i flera citat av informanter, t.ex. där en av dem irriterar sig på och konstaterar att pojkarna gärna tar över och tjafsar emot, liksom att de kommer fram och kräver hjälp. Just sådana uttalanden visar att pojkarnas beteende belönas; de får lärarens uppmärksamhet. Svaren visar på det då flickorna annars inte varit frånvarande, obefintliga i dessa vardagsbeskrivningar av klassrummet.

Forskningen visar alltså hur genus görs och hur könen socialiseras till att bli flicka eller pojke. Om lärarna ska kunna bidra till att förhindra ett schablonmässigt genusskapande, så måste de bli medvetna om att de behandlar könen utifrån sin föreställning om hur de är. Att oreflekterat konstatera att pojkar tar ordet och platsen och lägga energi på att uppmärksamma det är samtidigt att inte lägga energi och uppmärksamma de tysta flickorna. Att ordna ett fotbollsschema så att alla ska spela boll, men inte ordna ett hopprepsschema, är att uppvärdera och synliggöra killarnas intresse och att osynliggöra och nedvärdera tjejernas aktiviteter.

Svaleryd menar att genuskontraktet som delvis innebär att pojkar är överordnade flickor vidmakthålls när läraren ger pojkar som grupp mer hjälp och uppmärksamhet.⁵⁵ Lärarna måste alltså bli medvetna om hur de i vardagen agerar gentemot elever av olika kön för att kunna skaffa sig makten att förändra och bryta ett ojämnt system.

Enligt egen åsikt finns det en sorts tro inom skolan att man kan fylla barn med goda värderingar, moral och kunskap inte minst, och att detta görs genom det talade språket. Att man inför eleverna uttrycker fina ställningstaganden, som ska bidra till att fostra goda medborgare. Man glömmer eller ser inte att all praktik, talad som uttalad, handling som passivitet, uttrycker och förmedlar något till barnen. Vem som syns och vem som inte syns, vem som har makt och vem som inte har det, vem som är överordnad och vem som är underordnad. Allt signaleras till eleverna av de vuxna. Detta knyter an till Foucaults tankar om att auktoriteter är bärare och förmedlare av vad som räknas som sant eller falskt inom en diskurs. Lärarens agerande berättar något för barnet om vårt samhälle och vår kultur, t.ex. ifråga om synen på kön.

⁵⁴ Svaleryd, 2005:57

⁵⁵ Svaleryd, 2005:18f

För att kunna göra skillnad och förändra traditionerna som genuskontraktet bygger på, så måste lärare enligt min mening, börja ifrågasätta den ”könsdiskurs” som vi ingår i. Vi agerar utifrån en norm, vare sig vi gör som normen föreskriver eller om vi gör tvärsemot. Men vi vet hela tiden hur saker och ting bör gå till, vilka förväntningar vi har att leva upp till. Pojkar som är busiga, högljudda och framåt motsvarar förväntningarna väl, precis som den tysta, snälla och passiva flickan gör. Foucault menar att myter av det här slaget bär upp diskurserna. Vi märker kanske inte ens att det är just myter och berättelser om manligt och kvinnligt, utan vi tar det som en sanning, en norm att utgå ifrån. Barnen vävs in i detta diskursiva tänkande genom hur vuxna talar till och om dem, med belöningar och bestraffningar, genom ordval, röstläge och kroppsspråk. Samma genusmönster finns i hemmet, som i skolan, som i media. Det genomsyrar hela samhället på ett grundläggande sätt. För att kunna bidra till, hitta verktygen att bryta strukturen krävs det att man ser *hur* genuskontraktet vidmakthålls.

När en av informanterna hävdar att det är ett steg mot jämställdhet att få tjejerna att göra samma aktiviteter som killarna, som att spela fotboll, uttrycker hon en i vårt samhälle vedertagen föreställning om pojkar som norm, som överordnade och även ett ifrågasättande av tjejer. Likaså när hon är glad över att tjejerna börjat ge igen på killarnas villkor och alltså blivit mer lik dem. En syn som i vårt samhälle är mer regel än undantag. Det tjejer gör problematiseras gärna och ofta, medan inte detsamma gäller för killar i samma utsträckning. Informanten ger uttryck åt en värdering som är normativ i vår vardag. Istället för att det bidrar till ökad jämställdhet cementeras snarare hur olika man ser på och behandlar könen. Enligt Foucault är instanser, såsom skolan, viktiga ”sanningsspridare”. Han menar att det som sägs och görs där har en stor makt att påverka vad som ska anses sant eller falskt. I ljuset av det blir ovannämnda värderingar än mer problematiska.

Foucault tar även upp skolan som en av de instanser som ska och kan erbjuda eleverna ett alternativ till normen. Han menar att skolan har makten att förändra en diskurs och enligt egen tolkning är det därför viktigt att ha en könsneutral skola och på så vis kunna erbjuda eleven att själv forma sin identitet. En av informanterna tycks ha insett sin makt att kunna öppna ögonen på sina elever. Han menar att han vill få barnen att tänka fritt och inte välja traditionellt. Genom att diskutera, göra övningar och låta dem ta ställning i olika påståenden så kan de tränas att stå upp för sig själva. Informanten såg vikten av att öva eleverna i att ifrågasätta varför vi väljer som vi gör.

En annan av informanterna noterar inte att användandet av ordet 'kärring' i syfte att dels avse tjejer i allmänhet, dels mena killar som inte lever upp till manlighetsnormen, är att bekräfta samhällets underordnade och nedvärderande av tjejer och tjejigt beteende. Genom ordvalet bibehålls en syn på tjejer som en sämre sort; när en kille sjunkit ner till hennes nivå så blir han också en kärring, alltså riktigt dålig. Även inom manlighet och kvinnlighet finns hierarkier och normer. För att definiera den normerande manligheten används den homosexuelle mannen som motpol; det som inte är normalt. När en av informanterna således använder ordet bög, är det dels ett sätt att markera vad som är normalt killbeteende (att inte likna tjejer) och dels ett sätt att uttrycka en manlighet som har drag av kvinnligt socialt kön (och därmed står lägre i manlighetshierarkin). Språket blir ett verktyg att definiera norm och makt.

När tjejer förklaras som 'backstabbers' uttrycks en samhällelig och genom historien nedärvd syn på kvinnor som en "männiksort" med vissa typiska egenskaper. Tjejer är intrikata och könet som snackar skit. Genom att gå med på den beskrivningen av hur tjejer anses var, vidmakthåller språket könsstereotypa föreställningar. Likaså när killar får etiketter som hårda eller att riktiga grabbar spelar fotboll, som en hävdade. Vad som är informanternas personliga åsikter och när de agerar språkrör åt samhällets (diskursens) föreställningar är svårt att separera, men genom hur man talar så bevaras könsuppfattningar och överförs till kommande generation.

4.3 Kommentarer

Utifrån poststrukturalistisk genusteori uttrycker alltså vad vi gör och säger en innebörd av manlighet och kvinnlighet och barnet vävs in i dessa. En av mina informanter visade en stor insikt i hur genus reproduceras. Denna person var, enligt sig själv, mycket noga med att fördela frågor jämt mellan könen, liksom tänka på att inte godta ett beteende av ett kön som det andra könet bestraffades för. På frågor som rörde huruvida han kunde se några markanta skillnader mellan könen så blev svaret att han inte såg eleverna som representanter för sitt kön och menade att det som kallas tjejigt och grabbigt bara är samhällets behov av att separera könen. För mig som intervjuade var det dock svårt att avgöra om denna person verkligen praktiserade sin könsneutrala inställning. Allt som oftast svarade han utifrån hur diskursen om kön ser ut. Denna informant ville under intervjun inte ge uttryck för några åsikter som implicerade en uppfattning av flickor och pojkar som olika. Enligt min tolkning är detta dock ett sätt att inte vilja se att könen har olika genus och att dessa inte dekonstrueras genom att

man inte ser dem. Istället riskerar en sådan ”könsblind” syn att osynliggöra genuskontraktet. Över huvud taget tycks det ofrånkomligt att ämnet i sig liksom intervju som metod för med sig att svaren ofta blir tillrättalagda. Informanterna ville gärna svara politiskt korrekt, även om det i utfallet av denna uppsats blev tydligare i vissa svar än andra.

Ett problem med intervju som form för denna uppsats är att ämnet genus och jämställdhet tycks vara känsligt att diskutera. Informanterna kan inte svara ”anonymt” och därmed helt ärligt, eftersom jag sitter mittemot och registrerar och värderar allt som sägs. Informanterna ville gärna besvara frågorna genom att hänvisa till hur kolleger gör eller referera till hur samhället i stort verkar tycka. Att få helt ärliga svar var klart problematiskt då det krävs inte bara en stor portion självinsikt och självvrannsakan från informanternas håll, men också på så sätt att de inte visste hur de egentligen gör i sin yrkesvardag. En av de tillfrågade menade att han gärna ville tro att han jobbade jämställt men trodde samtidigt att om han videofilmades i klassrummet så skulle man troligen kunna upptäcka stora brister.

Att få syn på hur genus görs är att få syn på sig själv eftersom man skapar sig själv genom sitt görande. Det handlar om att få på sig genusglasögonen och upptäcka att man är en del av en könsstruktur. Samtidigt kan man se att genus inte är något givet utan att man har makten att påverka synen på manligt och kvinnligt. Informanterna i denna uppsats har börjat upptäcka hur förståelsen av kön påverkar deras yrkesvardag, men enligt egen tolkning så vet de inte på vilket sätt de själva bidrar till ett upprätthållande av könskontraktet.

Det skulle vara välbehövligt med mer forskning kring varför det finns en sorts passivt motstånd bland personal ute på skolorna vad gäller att diskutera och ta tag i jämställdhetsfrågor. Informanterna delgav under intervjuerna att de finns en anda bland kolleger som säger att man inte ska prata om sådant här, att det är bra som det är. Att få syn på sina egna fördomar och sitt eget bidrag till ett ojämställt samhälle är inget som någon tycks vilja få syn på. Enligt egen åsikt blir då läroplanens mål aldrig förverkligade. Där står uttryckligen att lärare ska motverka traditionella könsmonster och gestalta jämställdhet mellan könen och hur gör man det när man inte ens se de könsmonster som finns? En av informanterna berättade att han bemöttes av kommentarer från kolleger att pojkar och flickor är olika och att det inte är något att tjafsa om. Med en sådan förlegad syn på kön så blir det kommer motverkandet av traditionella könsmonster aldrig bli verklighet. Istället förs en

stereotyp och begränsande syn på manligt och kvinnligt vidare till eleverna och uppdraget att överföra grundläggande värden får en annan innebörd än den läroplanen avser.

En annan intressant studie att göra framåt i tiden är att se vad de utbildade genuspedagoger, som så småningom helst ska finnas i varje kommun, kan bidra med. De ingår i en regeringssatsning och kurser har getts vid Göteborgs och Umeås universitet för att ge dessa genuspedagoger kunskap att driva jämställdhetsarbetet i skolan⁵⁶. Det skulle vara intressant att se vad den satsningen kommer få för resultat.

⁵⁶ se bl.a. artikeln Genuspedagoger ska göra skolan mer jämställd, *Genus*, 2005:nr 3

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny. 2004. *I en klass för sig*, Stockholm: Ordfront förlag
- Bardh, Marie-Louise et.al.. 2002. *Tabula Rasa? Könets betydelse för identitet och livsvillkor*, Linköpings universitet
- Beetham, David & Boyle, Kevin. 1997. *80 frågor och svar om demokrati*, Stockholm: Norstedts Tryckeri AB
- Connell, R W. 2002. *Om genus*, Göteborg: Daidalos AB
- Foucault, Michel. 1993. *Diskursens ordning*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Gemzoe, Lena. 2002. *Feminism*, Stockholm: Bilda Förlag
- Gothlin, Eva. 1999. *Kön eller genus?* Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning
- Hirdman, Yvonne. 2001. *Genus – om det stabila föränderliga former*, Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB
- Kjellberg, Karin. 2005. *Snacka om jämställdhet!*, Rädda Barnen
- Lenz Taguchi, Hillevi. 2004. *In på bara benet – en introduktion till feministisk poststrukturalism*, Stockholm: HLS Förlag
- Lenz Taguchi, Hillevi. 2003. Det finns inga naturliga kön, *Pedagogiska magasinet*, nr 4: 10-15
- Lpo-94. 2002. Solna: Tryckindustri Information (Skolverket)
- Molloy, Gunilla. 2002. *Läraren Litteraturen Eleven*, Stockholm: HLS Förlag
- Mortensen, Anders (redaktör). 1997. *Kön*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB
- Nordin-Hultman, Elisabeth. 2004. *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*, Stockholm: Liber AB
- Palm, Mimmi. 2003. Flickorna börjar göra motstånd, *Pedagogiska magasinet*, nr 4: 19-23
- Palm, Mimmi. 2005. Varannan flickornas – inte rättvist nog, *Lärarnas tidning*, nr 20:18
- Seppänen, Manu. 2004. Hur blir man tjej?, *Genus*, nr 2:10-11
- Stukát, Staffan. 2005. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studenlitteratur
- Svaleryd, Kajsa. 2005. *Genuspedagogik*, Stockholm: Liber AB

Thors Hugosson, Christina. 2003. Det kvinnliga har svårt att göra sig hört, *Pedagogiska magasinet*, nr 4:37-40

Thors Hugosson, Christina. 2003. Jämställdhet – en prioriterad fråga, *Pedagogiska magasinet*, nr 4:42-43

Wetterberg, Tomas. 2002. *Vill man ha jämställdhet? Slutrapport för projekt Män och jämställdhet*, Regeringskansliet: Edita Västra Aros

Intervjufrågor till examensuppsats

Vad tycker du är en lärares viktigaste uppdrag om man bortser från ämneskunskaper?

I Lpo-94 står det att man i skolan ska arbeta för att tjejer och killar får ett lika stort utrymme i undervisningen. Är detta möjligt att realisera och i så fall hur kan man gå tillväga?

Det står också i läroplanen att man i skolan ska motverka att eleverna gör studie- och yrkesval som grundar sig på kön. Hur tänker du kring det?

Märker du någon markant skillnad mellan eleverna beroende på om det är en tjej eller en kille?

- om du gör det, vad tror du den skillnaden beror på? Vad i deras karaktärer tror du gör att de agerar olika?

Tror du att ditt eget kön spelar roll för hur du förhåller dig till flickor respektive pojkar i undervisningen?

Finns det några ämnen eller aktiviteter som du tycker är mer "tjejiga" eller "grabbiga"?

När eleverna bråkar/har konflikter använder pojkar resp. tjejer olika taktiker/metoder då t.ex. ifråga om språk och kroppsspråk?

Vem eller vilka i din klass har hög resp. låg status? Vad beror det på; vad för egenskaper hos dessa individer tror du bidrar till det?

Hur stor del tror du att fostran av barnen betyder/avgör vad gäller vilka egenskaper ett barn utvecklar?

Kan man förhålla sig så att säga könsneutralt som lärare?

Vilka barn i klassen hörs och syns mest?

Vilka hörs och syns minst?

- händer det att du nästan "glömmer" vissa elever p g a att de bara gör som man säger?

Märker du någon skillnad på hur eleverna ber om hjälp beroende på om det är en tjej eller en kille?

Märker du någon (könsbunden) skillnad på om de räcker upp handen eller tar ordet?

När du ger eleverna en självständig uppgift, märker du då någon skillnad på hur de tar sig an uppgiften? Vilka har svårt att komma igång och vilka kommer alltid igång självständigt?

Om du helt hypotetiskt skulle vara tvungen att jobba i en enkönad klass, skulle du då välja att arbeta i en klass med endast tjejer eller killar?

- hur skulle det vara tror du?
- Varför skulle det vara så?

Märker du någon skillnad på manliga respektive kvinnliga kolleger?

Frågor kring begrepp:

Vad är tycker du menas med genus?

Hur anser du att genus skapas?

Vad är manligt respektive kvinnligt, tycker du?

Kan skolan bidra till att könsroller inte återskapas?

Vad är jämställdhet för dig? Hur skapas det?

Är jämställdhet viktigt i det pedagogiska arbetet? Kan man få in det som en del i vardagen i klassrummet?

Är jämställdhet en fråga om demokrati? Hur i så fall?